

Anna NITKIEWICZ-JANKOWSKA*

TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA WIZYTÓWKĄ GÓRNOŚLĄSKIEGO OKRĘGU PRZEMYSŁOWEGO

Górnośląski Okręg Przemysłowy to obszar o wielowiekowej tradycji przemysłowej, głównie związanej z górnictwem. Zabytki kultury przemysłowej, przy ich odpowiednim zabezpieczeniu i zaadaptowaniu dla potrzeb turystów mogą stać się swoistą wizytówką GOP w Polsce i na świecie. Działania rewitalizacji obiektów przemysłowych mogą zwiększyć atrakcyjność turystyczną regionu a przez to stać się źródłem dochodu społeczności lokalnych.

1. WSTĘP

Wizytówka to swego rodzaju bilet wizytowy, na którym w celu zidentyfikowania jednostki podaje się jej wybrane dane (imię, nazwisko, tytuł naukowy, adresy itp.) [5]. Analizując samo znaczenie określenia „wizytówka”, dochodzimy do grupy wyrazów synonimicznych, gdzie obok niego pojawiają się takie pojęcia jak: wyróżnik, parametr, identyfikator czy atrybut. Wyrazy te oznaczają pewne cechy, właściwości przedmiotów, rzeczy czy pojęć [1], które mogą również kształtować wizerunek (osoby lub obszaru). Górnośląski Okręg Przemysłowy już w samej nazwie posiada swój zapisany wizerunek regionu na którym istnieją pozostałości rozwijającej się niegdyś gospodarki, w postaci obiektów techniki (niejednokrotnie podnoszonych w chwili obecnej do statusu zabytku) [7]. Wykorzystując istniejące dzieła kultury przemysłowej GOP można stworzyć na ich podstawie gałąź turystyki, zwaną turystyką przemysłową, na którą w ostatnich latach zwrócono w Polsce uwagę.

Celem niniejszej pracy, jest udowodnienie postawionej w tytule tezy, przedstawiając turystykę przemysłową jako wizytówkę Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego.

* Uniwersytet Śląski, Katedra Geografii Fizycznej

2. GÓRNOŚLĄSKI OKRĘG PRZEMYSŁOWY

Górnośląski Okręg Przemysłowy zwany również Konurbacją Górnośląską zasięgiem swym obejmuje kilkanaście większych miast położonych w centralnej części województwa śląskiego. Do miast tych między innymi należą: od zachodu Gliwice, Zabrze, Ruda Śląska; w części centralnej Bytom, Piekary Śląskie, Tarnowskie Góry, Świętochłowice, Chorzów, Siemianowice Śląskie, Katowice, Mikołów, Tychy; na wschodzie Będzin, Czeladź, Sosnowiec, Mysłowice, Dąbrowa Górnicza. Jednoznaczne określenie granic GOP, jest bardzo trudne, gdyż nie posiada on konkretnego zasięgu administracyjnego i w zależności od wybranego wskaźnika, jego obszar jest zmienny.

GOP kojarzony jest z regionem przemysłowym, zdegradowanym i zanieczyszczonym długowieczną gospodarką rabunkową. Taki wizerunek nie jest atutem przyciągającym turystów. W dobie transformacji politycznych, gospodarczych oraz także zmian w postrzeganiu turystyki i tworzeniu nowych produktów turystycznych, należy spróbować zmienić niekorzystny wizerunek, wykorzystując istniejący potencjał. Niewątpliwym potencjałem turystycznym GOP są obiekty poprzemysłowe, których odpowiednie przystosowanie do zwiedzania może stworzyć atrakcyjny produkt turystyczny.

3. TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA NOWYM PRODUKTEM TURYSTYCZNYM GOP

Turystyka przemysłowa w Polsce jest stosunkową młodą dziedziną turystyki i rekreacji. Polska Organizacja Turystyczna w 2004 roku opracowała koncepcję dotyczącą promocji i rozwoju markowego produktu turystycznego w zabytkach techniki i przemysłu w Polsce [10].

Turystyka przemysłowa, zwana również turystyką w obiektach poprzemysłowych [8], wykorzystuje zabytki dziedzictwa przemysłowego oraz zabytki techniki, w celu stworzenia produktu turystycznego. Produktem turystycznym jest zbiór użyteczności związanych z podróżami turystycznymi. Zaliczamy do nich dobra i usługi turystyczne umożliwiające planowanie, odbywanie, przeżywanie oraz gromadzenie doświadczeń związanych z wyjazdami w celach turystycznych i rekreacyjnych [3]. Produkt turystyczny stanowić może dostępny na rynku pakiet materialnych i niematerialnych składników umożliwiających realizację celu wyjazdu turystycznego [4].

Istniejący potencjał turystyczny, pozwala na stworzenie rdzenia produktu turystycznego, produktu rzeczywistego oraz produktu rozszerzonego. Wyróżnia się pięć głównych składników ogólnego produktu turystycznego, a należą do nich: atrakcje i środowisko; infrastruktura i usługi; dostępność; i wizerunek miejsca docelowego oraz cena płacona przez konsumenta [6].

W przypadku turystyki przemysłowej niewątpliwie na plan pierwszy wysuwają się walory turystyczne, w postaci obiektów poprzemysłowych już zaadaptowanych lub planowanych do udostępnienia turystom. Polska Organizacja Turystyczna podaje, że w Polsce zewidencjonowano ok. 20 000 ruchomych i nieruchomych dóbr kultury, które mogą być turystycznie wykorzystane, w tym ok. 16 000 obiektów dziedzictwa przemysłowego (tab. 1).

Tabela 1

Obiekty dziedzictwa przemysłowego w poszczególnych województwach [8]

Województwo	Obiekty dziedzictwa przemysłowego	
	razem	w rejestrze zabytków
Polska	16216	1863
dolnośląskie	3800	250
kujawsko-pomorskie	1914	75
lubelskie	999	81
lubuskie	1236	70
łódzkie	581	117
małopolskie	333	85
mazowieckie	543	194
opolskie	428	78
podkarpackie	705	91
podlaskie	402	71
pomorskie	261	105
śląskie	1621	149
świętokrzyskie	290	82
warmińsko-mazurskie	1757	181
wielkopolskie	1013	225
zachodniopomorskie	333	94

Województwo śląskie, w obrębie którego znajduje się Górnośląski Okręg Przemysłowy, posiada niemalże 10% wszystkich obiektów dziedzictwa przemysłowego w Polsce (tab. 2), co wskazuje na istniejące podstawy stworzenia produktu turystycznego określanego turystyką przemysłową.

Obiekty poprzemysłowe GOP to przede wszystkim obiekty powstałe w wyniku górnictwa węgla kamiennego, kruszców, surowców skalnych oraz piasków podsadzkowych. Są to szyby i sztolnie kopalniane, muzea górnictwa, wieże ciśnień i inne obiekty [2].

Obiektami poprzemysłowymi, które należą do najpiękniejszych podziemnych atrakcji turystycznych w Polsce, są: Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach i Skansen Górniczy Królowa Luiza w Zabrzu [9].

Na podkreślenie zasługuje postawa miasta Zabrza, gdzie władze Urzędu Miejskiego oraz grono zaprzyjaźnionych miłośników nauki i branży turystycznej, kreują miasto na produkt turystyki poprzemysłowej.

GOP posiada stosunkowo dobrze rozwinięte zaplecze turystyczne w postaci bazy noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej, a także dobrej dostępności komunikacyjnej, zatem elementy niezbędne do rozwoju turystyki spełniają wymagane kryteria.

Tabela 2

Wybrane obiekty poprzemysłowe GOP [11]

Lokalizacja	Obiekt
Będzin	zespół dawnej cementowni Grodziec
Bytom	wieża wyciągowa Krystyna z zespołem dawnej kopalni Szombierki; zespół oczyszczalni ścieków PWiK sp. z o.o. (hala maszynowni wraz z urządzeniami przy ul. Zabrzańskiej 1); przepompownia ścieków
Bytom/Tarnowskie Góry	dawne wyrobiska na terenie rezerwatu bukowego Segiet
Bytom/Miasteczko Śląskie	linie kolei wąskotorowej
Chorzów	szyb Elżbieta i Prezydent kopalni Polska; dawna rzeźnia; pomnik Redena; wieża wodna przy ul. Strzelców Bytomskich; obiekty przemysłu wiejskiego w Górnos Śląskim Parku Etnograficznym
Czeladź	zespół dawnej kopalni Saturn (budowle, urządzenia, otoczenie wraz z parkiem, budynkiem dyrekcyjnym, dworkiem dyrektora)
Dąbrowa Górnicza	Muzeum Miejskie Szttygarka; Huta Bankowa; Huta Katowice
Gliwice	zespół dawnej huty wraz z cmentarzem hutniczym; zespół dawnej kopalni Gliwice; zespół dawnej radiostacji; wieża wodna przy ul. Poniatowskiego; wieża wodna przy ul. Sobieskiego; Huta Gliwicka (GZUT), Oddział Odlewnictwa Artystycznego Muzeum w Gliwicach; cmentarz hutniczy; kopalnia Gliwice; Kanał Gliwicki; Muzeum Kanalizacji; radiostacja
Katowice	zespół szybu Bartosz wraz z zespołem dawnej kopalni Katowice; cechownia dawnego szybu Wilson; zespół szybu Pułaski KWK Wieczorek; zespół dawnego browaru Mokrskich; zespół dawnej huty cynku Uthemann; stary dworzec PKP; wieża wodna na dworcu PKP; dawna kotłownia kopalni Kleofas; kopalnia Wujek; szyb-kolonia Alfred; Osiedle Nikiszowiec; Osiedle Giszowiec; Huta Metali Nieżelaznych Szopienice; Browar Morskich (Szopienice); wieża wodna (Borki)
Mikolów	wapienniki
Mysłowice	Centralne Muzeum Pożarnictwa
Ruda Śląska	osiedle Ficus; Huta Pokój; szyb Andrzej dawnej kopalni Błogosławieństwo Boże; stacja PKP Ruda Śląska–Chebzie
Sosnowiec	Dworzec Główny; dawny dworzec w Maczkach; Sosnowiecka Przędzalnia Czesankowa Politex
Świętochłowice	zespół walcowni cynku; wieża wodna przy ul. Armii Krajowej
Tarnowskie Góry	Sztolnia Czarnego Pstrąga; Zabytkowa Kopalnia Rud Srebronośnych; dzwonnica Gwarków; hałda Rudolfina
Tychy	Browar Książęcy; zespół danego browaru Obywatelskiego; huta (Paprocany)
Zabrze	Muzeum Górnictwa Węglowego; Skansen Górnicy Królowa Luiza; Skansen Podziemny Guido; Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna; wieża wodna przy ul. Zamoyskiego; wieża wodna przy dawnej hucie Zabrze; wieża wodna przy szpitalu klinicznym

4. WNIOSKI

Górnośląski Okręg Przemysłowy winien się kojarzyć z przemysłem, a raczej z jego pozostałościami w postaci zagospodarowanych turystycznie obiektów przemysłowych. Przy odpowiedniej polityce turystycznej władz wojewódzkich, przedsiębiorców, środowiska naukowego oraz ludności miejscowej, można byłoby stworzyć atrakcyjny produkt turystyczny nie tylko dla wybranych obiektów czy miast, ale dla całego regionu GOP (a może nawet województwa). Wdrożona w życie strategia rozwoju takiego produktu turystycznego, połączona ze strategią marketingową, pozwoliłaby nie tylko na ocalenie unikatowych walorów kulturowych, ale także na turystyczne ich wykorzystanie. Turystyka jako stymulator rozwoju regionalnego, pozwoliłaby na poprawę jakości życia mieszkańców i kondycji finansowej miast, gmin i powiatów województwa, co z całą pewnością pozwoliłoby na stworzenie pozytywnego wizerunku turystycznego obszaru. Turystyka przemysłowa ma predyspozycje do stania się wizytówką turystyczną Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego.

LITERATURA

- [1] DĄBRÓWKA A., GELLER E., TURCZYN R., *Słownik synonimów*. Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 1997.
- [2] DULIAS R., *Walory turystyczne terenów pogórnich regionu śląskiego*. W: *Struktury i procesy społeczno-gospodarcze w różnych wymiarach terytorialnych*. Red. J. Jurek. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk o Morzu, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Szczeciński. Wydawca Oficyna IN PLUS, Szczecin 2005.
- [3] KACZMAREK J., STASIAK A., WŁODARCZYK B.: *Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
- [4] *Kompendium wiedzy o turystyce*. Red. G. GOŁEMBSKI. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, Poznań 2002.
- [5] *Mały słownik języka polskiego*. Red. S. Skorupka, H. Andorska, Z. Łempiska. PWN, Warszawa 1968.
- [6] MIDDLETON V.T.C., *Marketing w turystyce*. Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa 1996.
- [7] NITKIEWICZ-JANKOWSKA A., *Możliwości rozwoju turystyki w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym*. W: *Struktury i procesy społeczno-gospodarcze w różnych wymiarach terytorialnych*. Red. J. Jurek. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk o Morzu, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Szczeciński. Wydawca Oficyna IN PLUS, Szczecin 2005.
- [8] NITKIEWICZ-JANKOWSKA A., *Turystyka przemysłowa jako produkt markowy (na przykładzie województwa śląskiego)*. W: *Bogactwo dziedzictwa przemysłowego jako wyzwanie i atrakcyjny produkt dla turystyki i rekreacji*. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfańtego, Urząd Miejski w Zabrze, Katowice 2004.
- [9] *Polskie podziemne atrakcje turystyczne*. Stowarzyszenie Podziemne Trasy Turystyczne Polski, Kraków 2004.

- [10] *Turystyka w obiektach przemysłowych. Koncepcja promocji i rozwoju markowego produktu turystycznego w zabytkach techniki i przemysłu w Polsce.* Polska Organizacja Turystyki, Warszawa 2004.
- [11] *Zabytki techniki województwa śląskiego.* Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach, Katowice 2003.

INDUSTRIAL TOURISM AS A VISITING-CARD OF UPPERSILESIAN INDUSTRY DISTRICT
(GÓRNOŚLĄSKI OKRĘG PRZEMYSŁOWY)

Uppersilesian Industry District (Górnośląski Okręg Przemysłowy – GOP) has long-term industrial tradition, mainly connected with mining activities. Industrial monuments when properly protected and being adapted for tourist can become a kind of GOP visiting-card both in Poland and all over the world. Revitalising of industrial objects may increase touristic potential of GOP and through that be a source of incomes for local societies.